

درآمدی بر زندگی و آثار خواجه نصیرالدین طوسی

♦ سید حسین نصر

♦ ترجمه: علی رضا رضایت

طوسی، محمدبن محمدبن حسن، که معمولاً به نصیرالدین شهرت دارد (ت. طوس، ایران، ۱۸ فوریه ۱۲۰۱؛ م. کاظمین نزدیک بغداد، ۲۶ ژوئن ۱۲۷۴)، نجوم، ریاضیات، کانسناسی، منطق، فلسفه، اخلاق، الهیات (کلام).

***

زندگی

نصیرالدین که نزد هموطنانش به محقق طوسی، خواجه طوسی و یا خواجه نصیر معروف است یکی از مشهورترین و بانفوذترین شخصیت‌های تاریخ تفکر در اسلام به شمار می‌رود. او علوم دینی و مبادی علوم عقلی را نزد پدرش، که از فقهای مکتب اثنا عشری در طوس بود فرا گرفت. او همچنین منطق، فلسفه طبیعی و

مابعدالطبیعه را نزد دایی خود در همان شهر آموخت. طوسی طی این دوران جبر و هندسه را نیز یاد گرفت. سپس راهی نیشابور، که در آن زمان همچنان کانون تعلیم و تربیت بود، گردید تا تحصیلات عالی (علوم رسمی) خود را در آنجا به پایان برد؛ و در این شهر بود که به عنوان عالمی برجسته شهرت یافت. معروف‌ترین استاد او فریدالدین داماد بود که با چهار واسطه به ابن‌سینا و مکتب او ارتباط داشت.

طوسی از طریق او (= داماد) فلسفه آموخت. طوسی طب را نزد قطب‌الدین مصری که خود معروف‌ترین شاگرد

فخرالدین رازی (۱۱۴۸ - ۱۲۰۹) بود فرا گرفت. محور درس نیز کتاب قانون ابن‌سینا بود. طوسی عمده ریاضیات را نیز نزد کمال‌الدین بن یونس (۱۱۵۶-۱۲۴۲) فرا گرفت.

این دوره یکی از پرچنگال‌ترین دوره‌های تاریخ اسلام بوده است: مغولان از آسیای مرکزی در حال پیشروی به سمت خراسان بودند. از این‌رو، اگرچه طوسی عالمی مشهور بود اما نتوانست به جایگاه علمی مناسب و آن آرامشی که لازمه یک حیات علمی بود دست یابد. تنها مأمّن این دوره در خراسان قلاع اسماعیلیه بود و او در این میان دعوت حاکم اسماعیلی،

نجوم نظیر رساله‌ای در باب اسطرلاب. او همچنین صورالکواکب عبدالرحمن صوفی را از عربی به فارسی برگرداند. طوسی در علوم دیگر نیز آثار بسیاری نگاشت که خاصه می‌توان از تسوخ‌نامه نام برد. طوسی همچنین در باب ستاره‌خوانی نیز مطالبی نگاشته است.

طوسی در فلسفه، اخلاق و کلام نیز تعلیقاتی بر الاشارات و التنبیهاث ابن‌سینا دارد؛ اخلاق ناصری، معروف‌ترین کتاب اخلاق به فارسی و تجرید، منبع اصلی کلام شیعه که بالغ بر چهارصد شرح و تعلیقه بر آن نگاشته شده است.

طوسی شرح‌های عمده‌ای بر آموزه اسماعیلیه دارد که مشهورترین آنها تصورات است. از رسائل عرفانی او نیز می‌توان به اوصاف الاشراف اشاره کرد.

طوسی همچنین اشعاری لطیف و ظریفی دارد که عمدتاً به فارسی سروده شده‌اند.

دستاوردهای علمی: طوسی در منطق پیرو تعالیم ابن‌سیناست اما گامی نو در مطالعه رابطه بین منطق و ریاضیات برداشته است. او همچنین قیاس اقترانی شرطی را بهتر از اخلافش توضیح داده است. طوسی اصطلاحات منطقی را به علائم ریاضی تبدیل کرد و علائم ریاضی‌ای که ابوالبرکات در کتاب‌المعتبر خود بکار برده، شرح کرده است. افزون بر این، طوسی بین معنای «جوهر» در معنای فلسفی و کاربرد آن به عنوان اصطلاحی علمی تمایز قائل است و ارتباط مقولات را با توجه به مابعدالطبیعه و منطق تشریح کرده است.

خدمات علمی طوسی در زمینه ریاضیات عمدتاً شامل علم حساب، هندسه و مثلثات است. او کار خنثی‌ی را در شرح و توضیح معنای عدد تا اعداد اصم ادامه داد. او در شکل‌القطاع خود خاصیت جابه‌جایی پذیری ضرب دو نسبت را (که اعداد حقیقی هستند) نشان داد و گفت که هر نسبتی یک عدد است.

جوامع‌الحساب که مرحله مهمی در توسعه و گسترش علم اعداد هندی است حاوی اشاراتی به مثلث پاسکال و قدیمی‌ترین شیوه موجود برای استخراج ریشه‌های برتر و چهارم اعداد است.

به این سه زبان است. گفته شده که او یونانی نیز می‌دانسته است. آثار او تقریباً هر شاخه از علوم اسلامی از نجوم تا فلسفه و از علوم غیبی (غریبه) تا الهیات (کلام) را در بر می‌گرفته است. از این رو، ابن‌سینا طیب برتر و طوسی ریاضی‌دان برتر بوده و نثر فارسی ماهرانه‌تری داشته است. اما از طرفی گستره دانش و تأثیر آنها را می‌توان با حسن نیت بسیار مقایسه کرد. افزون بر این، امتیاز آثار طوسی در این است که در جهان اسلام بسیار معتبر و قابل اعتمادند.

طوسی پنج کتاب در منطق نگاشته که اساس‌الاعتباس، به فارسی، از همه مهمتر است. در واقع، این کتاب یکی از جامع‌ترین کتب نگاشته شده در نوع خود است؛ و تنها بخش منطق شفای ابن‌سیناست که بر آن برتری دارد.

طوسی در ریاضیات تحریراتی بر آثار اوتولوکوس، آریستوکلس، اقلیدس، آپولونیوس، ارشمیدس، هیپوکلس، تودوسیوس، متلاوس و بطلمیوس دارد. متون درسی دانشجویان ریاضی بین عناصر اقلیدس و مجسطی بطلمیوس به متوسطات معروف بودند؛ و مجموعه آثار طوسی مربوط به این متوسطات به همراه تحریراتش بر آثار اقلیدس و بطلمیوس معیار تعلیم ریاضیات شد. وی همچنین رسائل بدیع بسیاری نیز در باب علم اعداد، هندسه، مثلثات دارد که اهم آنها عبارت‌اند از: جوامع‌الحساب بالتخت و والتراب، الرسالة‌الشافیة، الکشف‌القطاع فی اسرار الشكل‌القطاع (Book of the Principle of Transversal) که به لاتین ترجمه شد و رگیومونتانوس را تحت تأثیر قرار داد. مشهورترین اثر طوسی در نجوم زیج ایلخانی است که به فارسی نگاشته شده و سپس به عربی ترجمه شد. بخشهایی از این اثر را نیز جان گریوز تحت عنوان

A stronomia quaedam ex traditione shah Gholii Persae una cum hyphothesisibus Planetarum (London, 1650)

به لاتین ترجمه کرد. آثار عمده دیگر طوسی در باب نجوم عبارت‌اند از: تذکره و رساله‌ای در باب موضوعات خاص

نصیرالدین محتشم، را غنیمت شمرده و آن را پذیرفت و راهی قهستان شد، در آنجا به گرمی از او استقبال شد و در دربار اسماعیلی سخت مورد احترام واقع شد. اما در عین حال بدون اجازه نمی‌توانست آنجا را ترک کند. تاریخ دقیق ورود او به خدمت حاکمان اسماعیلی مشخص نیست اما مطمئناً زمانی پیش از ۱۲۳۲ بوده چرا که در آن سال کتاب مشهورش اخلاق ناصری را برای حاکم اسماعیلی نگاشت.

طوسی طی اقامتش در قلاع مختلف اسماعیلی از جمله الموت آثار متعددی در زمینه اخلاق، منطق، فلسفه و ریاضیات نگاشت که از آن جمله‌اند اساس‌الاعتباس (در منطق) و رساله معینیه (در نجوم). آوازه علمی‌اش تا چین گسترش داشت.

هولاکو در ۱۲۵۶ به حکومت اسماعیلیان در شمال ایران پایان داد. علاقه‌اش به نجوم و در نتیجه احترامش از منجمان که با شهرت طوسی در این حوزه همراه بود، سبب شد هولاکو پس از فتح الموت برای وی احترام بسیاری قائل باشد و وی را از قلعه «برهاند» چنین شد که طوسی به عنوان مشاور علمی هولاکو در خدمت وی ماند و هولاکو مسئولیت اوقاف و امور مذهبی را به وی واگذار کرد. طوسی در جریان فتح بغداد در ۱۲۵۸ همراه هولاکو و بعدها توانست از مراکز شیعی عراق از جمله حله را دیدن کند.

طوسی پس از جلب اعتماد کامل هولاکو و بهره‌برداری‌اش از علاقه وی به نجوم توانست تأییدیه تأسیس رصدخانه مراغه را از او بگیرد. ساخت بنا در ۱۲۵۹ آغاز گردید و زیجهای نجومی ایلخانی در ۱۲۷۲ در زمان اباقا، پس از مرگ هولاکو، کامل شد، در همین زمان بود که طوسی گرفتار بیماری شد و یک ماه بعد فرمان یافت. جسدش را در نزدیکی مرقد امام موسی کاظم، در چند فرسخی بغداد، به خاک سپردند.

آثار: حدود یکصد و پنجاه رساله و مکتوب از نصرالدین شناخته شده که بیست و پنج مورد آنها به فارسی و مابقی به عربی است. رساله‌ای از طوسی در نجوم وجود دارد که به زبان عربی، فارسی و ترکی نگاشته شد و حاکی از تسلط وی

بعلاوه، طوسی با همکاری همکارانش در مراغه ریاضیات محاسبه‌ای را مطرح ساخت که بعدها در دوره تیموری ریاضی‌دانانی همچون کاشی و دیگران آن را پی گرفتند.

طوسی در هندسه نیز پیرو اثر خیام بود و در الرسالة الشافیه‌اش اصل پنجم اقلیدس را بررسی و شرح کرده است. جهش در اثبات آن از طریق هندسه اقلیدس بی‌توفیق ماند. او نشان داد که در چهار ضلعی $ABCD$ ، AB و DC برابرند و هر دو عمود بر BC هستند و زوایای A و D برابرند، اگر زوایای A و D جاده باشند، مقدار زوایای مثلث کمتر از 180° درجه خواهد بود!

این از مختصات هندسه لایپسکی است و نشان می‌دهد که طوسی، همانند خیامی برخی ویژگیهای هندسه ناقلیدسی که در آن زمان ناشناخته بوده را شرح داده است. چهارضلعی‌ای که به نام ساگری شناخته می‌شود قرن‌ها پیش از او توسط ثابت بن قره، طوسی و خیامی بکار می‌رفت.

به نظر می‌رسد عمده‌ترین خدمت طوسی به ریاضیات در حوزه مثلثات بوده است. تا آنجا که مطالعات جدید نشان می‌دهد طوسی در کتاب شکل القطاع خود، که آن را به پیروی از کتاب ابوالوفا، منصور بن عراق و بیرونی نگاشت، برای نخستین بار مثلثات را بدون استفاده از هیت یا قضیه متلاثلوس تشریح کرد. این اثر بحق نخستین اثر در تاریخ مثلثات به مثابه شاخه‌ای مستقل از ریاضیات محض است، همچنین این اثر نخستین اثری است که در آن هر شش حالت مثلث قائم‌الزاویه کروی مطرح می‌شود. اگر C برابر با وتر یک مثلث کروی باشد، پس:

$$\cos c = \cos a \cos b \quad \cot a = \tan b \cot c$$

$$\cos c = \cot A \cot B \sin b = \sin c \sin B$$

$$= \tan a \cot A. \quad \cos A = \cos a \sin B \sin b$$

او همچنین قضیه سینوسها را نیز مطرح می‌کند:

این مسأله که نقطه عطفی در تاریخ ریاضیات بشمار می‌رود اول بار در این کتاب مطرح شده است.

شهرت عمده طوسی در نجوم است. او با حمایت هولاکو هزینه لازم را برای احداث و سرپرستی اولین رصدخانه به معنای جدید

آن بدست آورد. هزینه این رصدخانه از موقوفات و هدایا تأمین می‌شد؛ عمر آن که از عمر بنیانگذارش فراتر رفت، کاربرد آن به عنوان مرکزی برای تعلیم علم و فلسفه و همکاری بسیاری از علما و دانشمندان در فعالیتهای آنجا این رصدخانه را به مؤسسه علمی عمده‌ای در تاریخ علم تبدیل کرد. دانشمندانی که در این رصدخانه کار می‌کردند عبارت‌اند از: قطب‌الدین شیرازی، محی‌الدین مغربی، فخرالدین مراغی، مؤیدالدین غرضی، علی‌بن عمر قزوینی، نجم‌الدین دبیران کاتبی قزوینی، اثیرالدین ابهری، پسران طوسی یعنی اصیل‌الدین و صدرالدین، دانشمندی چینی به نام فائو مون‌جی، و کمال‌الدین یکی کتابدار. مؤیدالدین غرضی در ۱۲۶۱ - ۱۲۶۲ ابزارآلات فوق‌العاده‌ای ساخت از آن جمله‌اند: یک ربع دیواری عظیم، یک ذات‌الحلق که پنج حلقه و یک عضاده دارد، یک ذات‌الحلق اعتدالی. یک حلقه سمتی با دو ربع و یک ذات‌اشعبتین.

این رصدخانه همچنین کتابخانه‌ای غنی داشت که واجد کتابهای علوم مختلف بود. دستامد دوازده سال رصد و محاسبه تکمیل زیج ایلخانی (۱۲۷۱) بود که محی‌الدین مغربی بعدها ضمیمه‌ای برای آن نگاشت. اما عمل رصد صرفاً به نجوم محدود نبود؛ بلکه رصد نقش عمده‌ای در احیای تمام علوم و فلسفه ایفا می‌کرد.

خدمات طوسی به نجوم و هیت علاوه بر زیج و تصحیح المجسطی شامل نقد هیت بطلمیوس در تذکره خود نیز می‌شود که احتمالاً کامل‌ترین شرح نواقص هیت بطلمیوس در دوران میانه بشمار می‌رود. او همچنین فرضیه جدیدی در مورد حرکت کواکب مطرح کرده است. این نظریه که تنها مدل جدید ریاضی بود که در هیت دوره میانه پدید آمد، نه تنها قطب‌الدین شیرازی و ابن‌شاطر به احتمال زیاد کوپرنیک، که پیرو مدل‌های کروی شاگردان نصیرالدین بوده را نیز تحت تأثیر قرار داد. طوسی در فصل سیزدهم رساله دوم تذکره اثبات می‌کند که «اگر دایره‌ای در داخل محیط یک دایره ساکن بچرخد و شعاع دایره اول نصف شعاع دایره دوم باشد، هر نقطه از دایره اول روی یک خط راست که همان قطر دایره است حرکت خواهد کرد.» (۲)

ای.اس. کندی که اول بار این نظریه سیاره‌ای مربوط به اواخر قرون میانه (که از مراغه انتشار یافت) را کشف کرد، آن را به این صورت تعبیر کرده است: اتصال دو بردار با طول مساوی که دومی با یک سرعت ثابت که دو برابر سرعت اولی است و در خلاف جهت آن می‌چرخد (۳).

او این مسأله را «جفت طوسی» نامید و نشان داد (نک‌شکل (او ۲) که طوسی، قطب‌الدین و ابن‌شاطر آن را برای حرکت کواکب بکار برده‌اند و آن را با مدل بطلمیوسی مقایسه کرده‌اند (۴).

این ابتکار که به طوسی بازمی‌گردد، بدون شک، مهم‌ترین گام در راستای جدا شدن از هیت بطلمیوسی، پیش از دوران جدید بشمار می‌رود. صرف نظر از نظریه خورشید محوری، «ابتکار» ستاره‌شناسی کوپرنیک بیشتر در آثار طوسی و پیروانش وجود داشته و کوپرنیک احتمالاً از طریق واسطه‌های بیزانسی به آن دست یافته است.

مهم‌ترین اثر طوسی در باب کانی‌شناسی، تنسوخ‌نامه نام دارد. این کتاب به فارسی و برگرفته از منابع متقدم اسلامی است که از آن جمله‌اند آثار جابر بن حیّان، کندی، محمدبن زکریا رازی، عطار دین محمد و خاصه بیرونی، که کتاب الجواهر فی معرفة الجواهر او منبع اصلی طوسی در این رابطه بوده است. در واقع، تنسوخ‌نامه که نامش برگرفته از واژه‌های ترکی - مغولی به معنای «شیء گرانبها» است احتمالاً در تاریخ کانی‌شناسی اسلامی بعد از شاهکار بیرونی در درجه دوم اهمیت قرار دارد.

اثر طوسی از چهار فصل (باب) تشکیل شده است. او در فصل اول از ماهیت ترکیبات؛ عناصر اربعه، آمیزش آنها و پیدایش کیفیت پنجمی که مزاج نام دارد، و می‌تواند صور و حالات مختلف را بپذیرد؛ و نقش رطوبت و اشعات خورشید در پیدایش آنها بحث می‌کند و در این همه پیرو نظریات ابن‌سینا (المعادن) است.

بخشی نیز به رنگها اختصاص یافته که جالب است و به اعتقاد طوسی رنگها همگی ترکیبی از سفید و سیاهند. در جواهرات، رنگها نتیجه ترکیب عناصر خاک و آب موجود در جوهر جواهرند.

فصل دوم منحصر به جواهرات کیفیت و

در بسیاری از حوزه‌های تعلیم اسلامی قرن‌ها مورد ارجاع بوده است و شاگردانش از جمله قطب‌الدین و علامه حلّی بعدها در زمره علمای برجسته قرار گرفتند. فعالیت‌های او در نجوم رصدخانه‌های سمرقند و استانبول را تحت تأثیر قرار داد و در غرب تا همین اواخر تأثیر قابل توجهی داشته است.

مطالعات او در ریاضیات نیز تمامی ریاضی‌دانان اسلامی دوره‌های بعد را تحت تأثیر قرار داد. کار طوسی و همکارانش در مراغه به شرق رفت و دانش چینی را تحت تأثیر قرار داد که در پی حمله مغول ارتباط بسیار نزدیک‌تری با اسلام پیدا کرد. مکتب طوسی همچنین دانش هندی متأخر را در دوران مغول و حتی تا اواخر قرن هجدهم تحت تأثیر قرار داد آنچنان که نشانه‌های این تأثیر را غیرمستقیم می‌توان در رصدخانه احداث شده توسط جای سینگ دوم مشاهده کرد.

طوسی در غرب عمدتاً به واسطه دانش نجوم و ریاضی‌اش مشهور است و تأثیر و اهمیت او دست‌کم در این حوزه‌ها روز به روز بیشتر و بیشتر می‌شود. وی در شرق جهان اسلام همواره نمونه‌ای اعلای یک حکیم بوده است؛ حکیمی که ضمن برخورداری از ذهنی تحلیلی و دقیق که آن را مرهون ریاضی و نجوم و مطالعات منطقی است، افق فکری‌اش را تا فلسفه و کلام نیز بسط و گسترش داد و حتی از محدوده تمام فعالیت‌های ذهنی‌اش گذشت تا در پرتوی جذبه عرفان و تصوف به معرفت غایی دست یابد.

پی نوشتها:

۱. ای. اس. کندی،
The Exact sciences in Iran under the seljuqs and
664 mongols

۲. ای. اس. کندی،
«Late Medieval Planetary Theory», 369.

۳. همان.

۴. همان، ۳۶۹، ۳۶۷.

کتابنامه:

مهمترین اثر انتشار یافته طوسی اخلاق ناصری است که آن را جی. ام. ویکنیز ترجمه کرده است. (لندن ۱۹۶۴).

کتابها و آثار درجه دوم عبارت‌اند از:

م. مدرس رضوی، احوال و آثار استاد بشر...
خواجه نصیرالدین (تهران، ۱۳۳۴ هـ/ ۱۹۵۵ م)؛
سیدحسین نصر، سه حکیم مسلمان کبریج، Mass
(۱۹۶۸)؛ و یادنامه خواجه نصیرالدین طوسی، (تهران،
۱۳۳۶ هـ/ ۱۹۵۷ م) به فارسی.

خدا به ذرات، ماهیت مکان و آفرینش دنیای ماده مشخصاً نشان می‌دهد که بسیار مدیون شیخ شهاب‌الدین سهروردی و برخی متکلمان (الهی‌دانان) مسلمان است. طوسی را در واقع می‌توان سرآغاز ترکیب تدریجی دو مکتب مشاء و اشراق دانست؛ این گرایش بعدها در آثار معروف‌ترین شاگرد او یعنی قطب‌الدین شیرازی نمود بیشتری یافت. او همچنین رسائل فلسفی بسیاری به فارسی نگاشته است آن‌چنان‌که نثر او در این حوزه را باید در کنار آثار ناصر خسرو، سهروردی و افضل‌الدین کاشانی در شمار برترین‌ها و مهم‌ترین‌ها در زبان فارسی بشمار آورد.

طوسی در اخلاق دو اثر عمده به فارسی دارد: اخلاق محتشمی و از آن مهم‌تر اخلاق ناصری. طوسی در اخلاق ناصری با توجه به کتاب تهذیب‌الاخلاق مسکویه نظامی فلسفی را تشریح می‌کند که در آن تعالیم اسلامی با نظریات اخلاقی ارسطو و تا اندازه‌ای ستهای افلاطونی درآمیخته است. این اثر همچنین بحث مفصلی در باب علم‌النفس و روان‌درمانی دارد. و به مدت چندین سده مشهورترین اثر اخلاقی در میان مسلمانان هند و ایران بوده است.

طوسی در میان شیعیان اثناعشری به همان اندازه که یک فیلسوف و عالم است، متکلم است شهرت او به عنوان یک متکلم به واسطه کتاب تجرید اوست که کماکان یکی از کتابهای اصلی تعلیم کلام در تشیع بشمار می‌رود. تجرید کتابی دقیق و منسجم است که برای نخستین بار بطور نظام‌مند به کلام می‌پردازد و از این رو مبنای الهیات سیستماتیک شیعیان اثناعشری تواند بود.

طوسی در تاریخ اسلام به شخصیتی واجد چندین استعداد مشهور است. جز او شخصیتی را که همزمان ریاضی‌دان و منجمی برجسته و در عین حال متکلمی معتبر باشد سراغ نداریم.

تأثیرگذاری: تأثیر طوسی خاصه در شرق جهان اسلام تأثیری شگرف است. به نظر می‌رسد او از هرکس دیگری در احیاء علوم اسلامی سهم بیشتری دارد. او با گردآوری علما و دانشمندان با کفایت و کاردان بسیاری در مراغه نه تنها سبب احیاء دوباره ریاضیات و نجوم شد بلکه به احیاء فلسفه و حتی کلام اسلامی نیز کمک نمود. آثار طوسی

خواص آنها اختصاص دارد. توجه خاصی به یاقوت شده و خواص طبی و غیبی آن به تفصیل مورد بحث قرار گرفته است. طوسی در فصل سوم به فلزات می‌پردازد و نظریه شیمیایی پیدایش فلزات را ارائه می‌کند و سولفور را پدر و جیوه را مادر فلزات نام می‌نهد. او همچنین نام هفت فلز قدیمی از جمله خارصینی را ذکر کرده است. طوسی همانند بسیاری از فیلسوف - دانشمندان مسلمان نظریه‌های هستی‌شناختی و کانی‌شناختی شیمی مربوط به پیدایش فلزات را بدون تعلق به سنت کیمیاگری یا حتی بحث از تبدیل فلز پایه به طلا می‌پذیرد. پایان‌بخش کتاب بحثی در باب عطریات است که یکی از منابع عمده کانی‌شناسی اسلامی و نیز منبع علمی ارزشمندی به زبان فارسی در این زمینه بشمار می‌رود.

طوسی در میان علوم کمترین علاقه را به طب داشت و هر چند به مطالعه آن پرداخت اما در کل پیرو تعالیم ابن‌سینا در این زمینه بود. افزون بر این، او چند کتاب در طب نگاشت که از آن جمله‌اند قوانین‌الطب و شرحی بر قانون ابن‌سینا، او همچنین با اهل طب در باب موضوعاتی از جمله تنفس و مزاج به مکاتبه می‌پرداخت. طوسی به برخی اختلاف‌نظرها با ابن‌سینا در خصوص مزاج هریک از اعضای بدن اشاره می‌کند و در مابقی موارد پیرو تعالیم ابن‌سیناست. دیدگاه طوسی در خصوص طب دیدگاهی عمدتاً فلسفی است؛ و شاید بزرگترین خدمت او به حوزه طب روان‌تنی بود که بیش از همه در آثار اخلاقی خود خاصه در اخلاق ناصری بدان پرداخته است.

طوسی یکی از برجسته‌ترین فیلسوفان اسلامی است که مکتب مشایی ابن‌سینا را پس از آنکه تقریباً به مدت دو سده به واسطه کلام در محاق رفته بود از نو احیا کرد. او شرحی استادانه بر اشارات و تنبیهات ابن‌سینا نگاشت که فخرالدین رازی طی یک سده پیش سخت بر آن تاخت. طوسی در این کتاب که به واسطه دقت ریاضی آن در میان آثار فلسفی کم‌نظیر است موفق شد مشعل فلسفه را در اسلام مجدداً برافروزد.

طوسی در این کتاب مدعی است که پیرو صرف ابن‌سیناست اما در چندین قسمت کتاب یعنی در بخش مسائل مربوط به معرفت